

Bosanska srednjovjekovna velikaška obitelj Kosača u srednjem vijeku

Tomašević, Katarina

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:194764>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-29**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i povijesti

Katarina Tomašević

**Bosanska srednjovjekovna velikaška obitelj Kosača u srednjem
vijeku**

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Denis Njari

Osijek, 2019.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i povijesti

Katarina Tomašević

**Bosanska srednjovjekovna velikaška obitelj Kosača u srednjem
vijeku**

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Denis Njari

Osijek, 2019.

Znanstveno područje: humanističko polje

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: svjetska i hrvatska srednjovjekovna povijest

Mentor: doc. dr. sc. Denis Njari

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 18. rujna 2019.

0122223403

Latašina Tomasević

ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Kosače se kao bosanska srednjovjekovna obitelj javljaju u 14. st., a opadanje njihove moći i utjecaja uočavamo krajem 15. i početkom 16. st. Prije svega važno je spomenuti Tvrtka I. kao prvog bosanskog kralja i Vlatka Vukovića Kosaču koji gradi prijateljske odnose s kraljem. S druge strane, Sandalj Hranić Kosača izravno se upliće u izbor novoga kralja te sudjeluje u raznim tajnim koalicijama unutar same Bosne. O njegovoj moći govori činjenica kako je imao vlastitu vojsku koju je u više navrata predvodio u sukobima s Dubrovnikom oko pojedinih trgovačkih gradova. Sandalja Hranića se može potvrditi kao jednoga od najutjecajnijih ljudi toga vremena na području Bosne, a njegov utjecaj potvrđuje i područje koje je uspio proširiti za vrijeme svoje uprave. Osim sukoba s pojedinim velikaškim obiteljima, upleten je i u ubojstvo kneza Pavla Radinovića. Pojavom Osmanlija na području jugoistočne Europe uočavaju se, u početku, prijateljski odnosi u vidu vojne pomoći. Sukladno tomu, Sandalj Hranić Kosača započinje suradnju s Osmanlijama, a na kraju postaje njihov vazal. Hranića nasljeđuje Stjepan Vukčić Kosača koji nastavlja suradnju s Osmanlijama, ali i srpskim velikaškim obiteljima. Suradnja s Osmanlijama traje sve do 1450-ih kada počinju učestaliji upadi osmanske vojske na područje njegove uprave. Kao i njegovi prethodnici, ulazi u trgovinske sukobe s Dubrovnikom, a u jednom od sukoba protiv njega ustaje i njegov sin Vladislav. Vladislavovi najveći saveznici bile su Osmanlije, no 1463. godine započinju sustavniji osmanski upadi u njegovo područje, te se marginalizira utjecaj ove obitelji.

Ključne riječi: Kosača, Osmanlije, velikaška obitelj, Dubrovnik, Sandalj Hranić

Sadržaj

Sažetak.....	4
Sadržaj.....	5
1. Uvod.....	2
2. Društveno-politički odnosi u Bosni tijekom kasnog srednjeg vijeka.....	3
3. Feudalizam u Bosni.....	4
3.1. Više plemstvo.....	4
3.2. Niže plemstvo.....	5
4. Srednjovjekovna obitelj Kosače.....	6
5. Vlatko Vuković.....	7
6. Sandalj Hranić Kosača.....	8
6.1. Sandalj Hranić i bosansko prijestolje.....	9
6.2. Odnosi s Dubrovnikom.....	11
6.3. Sandalj Hranić i Osmanlije.....	12
6.4. Odnos s Pavlom Radinovićem.....	13
7. Stjepan Vukčić Kosača.....	13
7.3. Odnosi s Dubrovnikom.....	15
7.4. Odnosi s Ugarskom.....	16
7.5. Odnosi s Osmanlijama.....	16
8. Vladislav Vukčić.....	17
8.1. Suparništvo s ocem.....	17
8.2. Odnosi i Osmanlijama.....	18
9. Zaključak.....	20
10. Popis literature.....	21
11. Prilozi.....	23
12. Popis priloga.....	24

1. Uvod

Cilj ovoga rada je pobliže objasniti ulogu i značaj velikaške obitelji Kosača za povijest srednjovjekovne Bosne. Nadalje, rad se većinom koncentrira na interpretaciji pojedinih odnosa koji su karakteristični za povijest srednjega vijeka. Iako navedena interpretacija uključuje i teritorijalna razgraničenja pojedinih područja, kao i kronološki prikaz pojedinih događaja, to nije glavna rada. Na samom početku potrebno je detaljnije objasniti feudalnu strukturu kao i političko-društvene odnose srednjovjekovne Bosne. Prilikom utvrđivanja moći plemstva nailazi se na poteškoće, budući da se omjer svake velikaške obitelji mjeri pojedinačno. To znači da se ne može jednoglasno utvrditi njihova moć i utjecaj nego samo pojedinačno. Ostatak rada bavit će se kratkim prikazom Kosača kao obitelji te detaljnijim opisom najutjecajnijih i najvažnijih osoba koje su pripadale ovom plemićkom rodu. U načelu odabira pojedinih osoba vodilo se količinom dostupne literature, ali i političkim potezima istih ljudi koji su krojili povijest, ne samo srednjovjekovne Bosne, nego i cijele jugoistočne Europe. Ovdje je to riječ o Vlatku Vukoviću kao prvom istaknutom velikašu koji dolazi iz obitelji Kosača i koji je ostvario značajniji politički utjecaj. Nakon njega slijedi njegov nećak Sandalj Hranić Kosača koji se smatra jednim od najznačajnijih i najutjecajnijih velikaša u Bosni toga doba. Za vrijeme svoje uprave uspio je znatno proširiti svoje područje, ali i steći mnoge neprijatelje. Između ostalog upleće se i u izbor novoga kralja, te započinje neprijateljstva koja se nastavljaju i za vrijeme uprave njegova nasljednika Stjepana Vukčića Kosače. Osim sukoba s Dubrovnikom i velikaškim obiteljima, Stjepan Vukčić Kosača ostao je značajan po promjeni titule 1448. godine. Od tada nosi naslov hercega, a područje kojim upravlja počinje se nazivati Hercegovina. Iako je njegovao prijateljske odnose s Osmanlijama, pred kraj njegove vladavine započinju osmanska osvajanja njegova područja. Nasljeđuje ga sin Vladislav Vukčić Kosača koji je nekoliko puta ustajao protiv oca. Na njegov poziv Osmanlije nekoliko puta upadaju na područje uprave njegova oca Stjepana. Konačno, 1463. godine Osmanlije zauzimaju veći dio posjeda njegove obitelji, a njihova moć i utjecaj postaju sve manji.

2. Društveno-politički odnosi u Bosni tijekom kasnog srednjeg vijeka

Društveno-političke odnose kasnosrednjovjekovne Bosne nemoguće je sažeto opisati. Na samom početku ovog razdoblja Bosna se nalazi između ugarskog kralja Sigismunda, Ladislava Napuljskog te sve moćnijih velikaša koji izriču svoje pravo uprave nad Bosnom.¹ Bosna postaje kraljevstvom 1377. godine kada je okrunjen Tvrtko II., a do uključenja Bosne u sastav Osmanskog Carstva 1463. godine, izmijenit će se čak devet vladara.² Utjecaj vladara u ovom kraljevstvu, pod pritiskom sve jačih velikaša, ali i ostalih država s kojima je Bosna graničila, slabio je. Posebno se ističe, a o tome će nešto više biti riječi u kasnijim poglavljima, utjecaj bosanskih velikaša u postavljanju pojedinih vladara na prijestolje i njihova uloga u detroniziranju istih.³

Veliki nedostatak u proučavanju bosanskog kasnog srednjovjekovlja čini i manjak izvora. Većina izvora na kojima se rekonstruiraju politički i društveni odnosi sadržana je u ostavštini Dubrovačke Republike. S druge strane, ovdje treba imati na umu kako je riječ o državnoj tvorevini koja je u navedenom razdoblju često bila na neprijateljskoj strani Bosanskog Kraljevstva. Stoga se pojedina svjedočanstva moraju uzeti kao pogled kroz prizmu neprijatelja.⁴

Kao što je prethodno spomenuto, Tvrtko I. je prvi okrunjeni kralj iz roda Kotromanića. Mnogobrojna literatura bavi se upravo bosansko-ugarskim pitanjem te pravom polaganja krune na područje Bosne. U Ugarskoj je postojalo uvriježeno mišljenje kako je Bosna jedna od krunskih zemalja sv. Stjepana te ugarski kraljevi imaju pravo raspolagati i tim područjem. Upravo ovakvo previranje na vanjskopolitičkom planu utjecalo je i na unutarnji omjer moći velikaških obitelji. Početkom 15. st. dolazi do sve većeg pritiska na Bosnu i od tada se može pratiti opadanje utjecaja i moći kralja te jačanje oblasnih gospodara koji se većim dijelom oslanjaju na vanjske suradnike. Saveznike su većinom tražili u napuljskom kralju, a povremeno i u ugarskom. Nadalje, pritisak od strane Ugarske slabi prodorom Osmanlija kada se vanjska politika ugarskog kralja mijenja. Dolaskom i uspostavom Osmanskog Carstva, ugarski kralj preuzima ulogu zaštitnika Bosne, a ne gospodara.⁵

¹ Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća*, knj.2 (Zagreb: Nakadni zavod Matice hrvatske, 1981.),275.-280.

² "Bosansko Kraljevstvo", *Wikipedija slobodna enciklopedija.*, pristup ostvaren 30.6.2019.
https://bs.wikipedia.org/wiki/Bosansko_Kraljevstvo

³ Grafenauer, Bogo, Dušan Perović, Jaroslav Šidak, ur., *Historija naroda Jugoslavije I.*,(Zagreb : Školska knjiga, 1953.), 586.

⁴ Mladen Ančić, *Na rubu zapada: tri stoljeća srednjovjekovne Bosne*, (Zagreb: Hrvatski institut za povijest: Dom i svijet, 2001.), 10.-11.

⁵ Mladen Ančić, *Na rubu zapada: tri stoljeća srednjovjekovne Bosne*, 12.-15.

3. Feudalizam u Bosni

Feudalizam se većinom definira kao ukupnost društvenih i političkih odnosa koji se temelje na odnosu vladara i vazala s jedne strane, te odnosu vlastelina i njegovih podložnika.⁶ Nešto drugačije definiranje pojma feudalizma može se pronaći u *Hrvatskom leksikonu*. Ondje se navodi kako je riječ o političkom, društvenom i gospodarskom obliku organizacije koji proizlazi iz robovlasničkog te kasnije prelazi u kapitalističko društveno uređenje.⁷ Feudalizam, kao društveno-politički sustav, različitog je karaktera u svakoj srednjovjekovnoj državi. O feudalizmu ne možemo govoriti kao o jedinstvenom sustavu koji se kao obrazac javlja u svakoj državnoj tvorevini toga doba. Naime, svaka država, ali i svaki feudalni posjed, imali su različito ustrojene odnose i pravila. Prema tome, feudalizam u srednjovjekovnoj Bosni različite je naravi od feudalizma neke druge europske države te se isto tako na različit način manifestirao.⁸

U okvirima srednjovjekovne bosanske države jačanje vladareve vlasti bilo je gotovo nemoguće. Iako su, naravno, postojali takvi trenuci, izrazito velika moć velikaških obitelji onemogućavala je i suzbijala svako jačanje moći kralja. Vlastela se u Bosni uglavnom povezuje s rodovsko-plemenskim starješinama prijašnjih vremena, a navodi se kako se neki elementi takvog principa uređenja uočavaju i u kasnijim razdobljima. Svakako je važno spomenuti posjed „*vlasteotske*“⁹ obitelji koji je nosio naziv *plemenito* ili *plemenština*.¹⁰

3.1. Više plemstvo

Kada se govori o vlasteli u Bosni potrebno je istaknuti nekoliko pojmova. Bosanska se srednjovjekovna vlastela dijeli na velmože, vlastelu i vlasteličice, a svi oni su nosili naslov kneza. Naslov se nije razlikovao u odnosu na utjecaj pojedinog roda (velikaške obitelji), stoga se osim naslova „*kneza*“ javlja i naziv „*župan*“. Pojedina literatura navodi kako se najveći broj vlastele naslovljavao upravo ovim nazivom. Pored navedenih naslova, javlja se i naslov „*veliki knez bosanski*“.¹¹

⁶ „Feudalizam“, *Proleksis enciklopedija*, pristup ostvaren 17. 6. 2019., <http://proleksis.lzmk.hr/21220/>

⁷ „Feudalizam“, *Hrvatski leksikon*, pristup ostvaren 17.6.2019., <https://www.hrleksikon.info/definicija/feudalizam.html>

⁸ Ovdje se prije svega misli na provođenje feudalizma u smislu uređenja feudalnih odnosa, ali i prikaza hijerarhije. Srednjovjekovna Bosna, sve do njezina pada 1463. g., ima veoma specifičan unutarnji ustroj koji je omogućio pojedinim velikašima veću autonomiju i ograničavanje vladareve moći.

⁹ Vlastelinske, velikaške

¹⁰ Grafenauer, Bogo, Dušan Perović, Jaroslav Šidak, ur., *Historija naroda Jugoslavije I*, 586.

¹¹ Isto, 587.

Na samom vrhu feudalne hijerarhije nalazila se „*gospoda rusaška*”¹², a pojedini autori navode kako su oni nosili naslov vojvode ili velikog vojvode „*rusaga bosanskoga*”.¹³ Gospodu rusašku činili su predstavnici velikih vlasteotskih rodova. Kada se govori o nazivlju, važno je spomenuti kako je nakon smrti rodovskog starješine naslov prelazio na njegovog nasljednika.¹⁴ Ulazak u ovaj krug vlastele bilo je moguće steći pomoću ratnih zasluga ili pripadnosti određenoj dvorskoj službi. Nadalje, među vlasteotskim rodovima vidljiva je razlika upravo kroz političku i vojnu moć. Navedena razlika najviše je izražena kod plemstva koje je dodijeljeno nasljednim putem i onog novog sloja, tj. nove vlastele koja se javlja u 15. st.

Krupni feudalski su predstavljali *oblasne gospodare* ili *velmože* na svojim posjedima. Autonomija na njihovim posjedima ponajviše je vidljiva u pravu ubiranja carina na trgovinu, puteve, pravo ubiranja poreza (dukat od ognjišta) te dio na rudarsku proizvodnju.¹⁵ Osim prava ubiranja poreza i određenih podavanja, ističe se i pravo dodjeljivanja posjeda njihovim slugama ili suradnicima, tj. pojedincima koji su se nalazili u njihovoj podložnosti. Na hijerarhijskoj razini u njihovoj su se službi nalazili knezovi, župani i vojvode.¹⁶ Iz svega navedenog, vidljiva je težnja oblasnih gospodara da urede područje kojim gospodare po uzoru na kralja. U okviru definiranja ovlasti oblasnih gospodara, potrebno je napomenuti ovlasti župana i vojvode kao njihovih suradnika. Župan je u svojoj nadležnosti imao osiguravanje mira, tj. sigurnosti na području koje mu je povjerio oblasni gospodar, prikupljanje podavanja te sazivanje vojske ukoliko je bilo potrebno.¹⁷

3.2. Niže plemstvo

Kao sinonim za cjelokupno niže plemstvo srednjovjekovne Bosne upotrebljava se pojam „*vlastelčići*”. Jedan dio vlastelčića nastaje učvrćenjem feudalizma kada se jedan dio slobodnih seljaka uspio uzdići u ovu društvenu skupinu.¹⁸ Drugi dio vlastelčića nastaje od sporednih grana plemićkih obitelji.¹⁹ U prethodnom poglavlju objašnjen je odnos višeg i nižeg plemstva, stoga je ovdje nužno samo spomenuti kako su vlastelčići najčešće stupali u službu kod velmoža te su na taj način stjecali svoje posjede. Nosili su nazive knezova ili vojvoda te stvarali red novog plemstva.²⁰

¹² Pavo Živković, *Iz srednjovjekovne povijesti Bosne i Huma* (Osijek: Hrvatsko kulturno društvo "NAPREDAK" - podružnica Osijek, 2002), 117.

¹³ Bogo Grafenauer, Dušan Perović, Jaroslav Šidak, ur., *Historija naroda Jugoslavije I.*, 587.

¹⁴ Isto, 587.

¹⁵ Živković, *Iz srednjovjekovne*, 119.

¹⁶ Bogo Grafenauer, Dušan Perović, Jaroslav Šidak, ur., *Historija naroda Jugoslavije I.*, 587.

¹⁷ Živković, *Iz srednjovjekovne*, 120.

¹⁸ Bogo Grafenauer, Dušan Perović, Jaroslav Šidak, ur., *Historija naroda Jugoslavije I.*, 584.

¹⁹ Živković, *Iz srednjovjekovne*, 120.

²⁰ Isto, 120.

S druge strane, drugi dio literature navodi kako se niže plemstvo može podijeliti na naredbenike ili vlasnike, a o njima ima vrlo malo podataka. U ovu skupinu se onda mogu ubrojati i carinici (globari) i katunari koji su bili na čelu vlaških sela. Ovakvu podjelu donosi Ćiro Truhelka koji plemstvo dijeli prema funkciji (činu) koje obavlja. Na taj način navodi vlasnike kao niže činovnike, a carinike kao niže financijske činovnike.²¹

4. Srednjovjekovna obitelj Kosače

Za Kosače se obično navodi kako je riječ o plemićkom rodu koji je gospodario područjem Bosne u 14. i 15. st., a nešto manje u 16. st.²² Postoje pretpostavke kako je obitelj dobila ime po selu Kosač koje se nalazi u blizini rijeka Pive i Tare.²³ Utjecaj i moć Kosača uočava se za vrijeme prvog bosanskog kralja Tvrtka I. Stupanjem Jelene Grube na prijestolje dodatno jača moć plemstva, kako Hrvatinića i Pavlovića, tako i Kosača. U ovom, ali i idućim razdobljima može se pratiti teritorijalno širenje i politička moć ove velikaške obitelji. Nije sporno niti upletanje u više političke poslove pri čemu se u prvom redu misli na sukob između Sigismunda i Ladislava Napuljskog.²⁴ Kao rodonačelnik uzima se knez Hrana Vuković, a njegovi sinovi i ostali nasljednici znatno proširuju teritorij. Početno područje kojim su upravljali odnosilo se na Prijepolj, Nikšić, Boku kotorsku, Pljevlje i područje Cetine. U kasnijim razdobljima šire se na područje cijeloga Huma, a pred kraj Kraljevstva njihovo se područje počinje nazivati Hercegovina.²⁵ Zbog širenja područja na Hum ponegdje ih se naziva i humskim velikašima.²⁶ Vrhunac njihove moći i utjecaja opaža se u vrijeme Sandalja Hranića i Stjepana Vukčića. O njihovoj moći i uspjehu govore podaci o suprotstavljanju kralju, ostalim velikašima u Bosni toga doba te isprva njegovanju prijateljskih odnosa s Osmanlijama. Nadalje, teritorijalna stagnacija, gubitak moći i gotovo potpuno gubljenje posjeda započinje pred kraj vladavine Stjepana Vukčića Kosače. Udajom Katarine Kosače, kćeri Stjepana Vukčića, za kralja Stjepana Tomaša započinje njegovanje prijateljskih odnosa s državnim vrhom. Ipak treba napomenuti da su i nakon krvnog povezivanja s kraljevskom dinastijom vidljivi sukobi. Konačno, padom Bosanskog Kraljevstva 1463. godine završava političko i teritorijalno uzdizanje ove obitelji. Otpor pojedinih članova

²¹ Prof. Ćiro Truhelka, *Državno i sudbeno ustrojstvo Bosne u srednjem vijeku u: Povijest Bosne i Hercegovine*, Sarajevo: Hrvatsko kulturno društvo Napredak, 1998.), 602.-603.

²² „Kosače”, *Hrvatski biografski leksikon (on-line)*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 17.6.2019., http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=244&fbclid=IwAR06VuqvEJByWn1X0p06B7-gUCHXAAUEKNjIEf8p_Uoe5-wGfMrgDVWmbEo

²³ „Kosače”, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 5.8.2019., <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33302>

²⁴ Bogo Grafenauer, Dušan Perović, Jaroslav Šidak, ur., *Historija naroda Jugoslavije I.*, 595.

²⁵ „Kosače”, *Hrvatski biografski leksikon (on-line)*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 17.6.2019., http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=244&fbclid=IwAR06VuqvEJByWn1X0p06B7-gUCHXAAUEKNjIEf8p_Uoe5-wGfMrgDVWmbEo

²⁶ Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijest: sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387-1463*. (Zagreb-Sarajevo: Synopsis, 2006.), 784.

traje sve do početka 16. st., kada Osmanlije zauzimaju veći dio njihova teritorija.²⁷ Iako o Ahmedu-paši Hercegoviću neće biti posvećeno posebno poglavlje, važno je spomenuti kako je on jedan od sinova Stjepana Vukčića Kosače. Ahmed-paša prelazi na islam te stupa u službu Osmanskog Carstva. Tijekom života uspio je napredovati u državnim poslovima te je bio jedan od bližih sultanovih suradnika.²⁸

5. Vlatko Vuković

Točna godina rođenja Vlatka Vukovića nije poznata, a kao godina smrti javlja se 1403. godina.²⁹ Sin je utemeljitelja ove velikaške obitelji, Vuka Hrane. Nadalje, Vlatko Vuković spominje se u kontekstu ratova vođenih protiv Osmanlija. Naime, 1388. godine osmanska vojska upada na područje Huma, a odupire im se upravo vojska koju je predvodio Vlatko Vuković. Godinu dana kasnije sudjelovao je u bitci na Kosovom polju,³⁰ a Vjekoslav Klaić navodi kako je predvodio vojskom od 20000 ljudi.³¹

Vrijeme Vlatkova utjecaja obilježeno je vladavinom kralja Tvrtka I. Vlatko se u nekoliko navrata navodi kao suradnik kralja Tvrtka I. te se ističe njegova spremnost na rat u ime kralja.³² Nadalje, važno je spomenuti njegovu ulogu posrednika između kralja Tvrtka I. i dalmatinskih gradova, posebno Splita. U ožujku 1388. godine odlazi do Klisa te ondje pregovara s predstavnicima gradova, a godinu dana kasnije dolazi s vojskom u Split te traži njihovo priznanje Tvrtka I. za kralja.³³ U znak zahvalnosti za odano vršenje službe, vojvoda Vlatko Vuković dobiva od Tvrtka I. posjede koji su nekada bili u vlasništvu Nikole Altomanovića, a riječ je o jugoistočnom dijelu države.³⁴

Nema podataka o njegovu obiteljskom životu, a njegovo cjelokupno područje nasljeđuje nećak Sandalj Hranić Kosača.³⁵

²⁷ „Kosače”, *Hrvatski biografski leksikon (on-line)*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 15.8.2019., http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=244&fbclid=IwAR06VuqvEJByWn1X0p06B7-gUCHXAAUEKNjIEf8p_Uoe5-wGfMrgDVWmbEo

²⁸ „Ahmed-paša Hercegović”, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 15.8.2019., <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=959>

²⁹ „Vlatko Vuković Kosača”, *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 10.6.2019., <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=33301>

³⁰ Noel Malcolm, *Povijest Bosne*, (Zagreb-Sarajevo: Erasmus Gilda, 1995.), 26.

³¹ Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIV. stoljeća*, knj.2, 288.

³² Isto, 276.

³³ Isto, 281.-284.

³⁴ Marijan Premović, *Herceg Stjepan Vukčić Kosača i Polimlje*, (Hercegovina : Časopis za kulturno i povijesno naslijeđe, No. 3, 2017.), pristup ostvaren 5.7.2019., https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=275977

³⁵ „Vlatko Vuković Kosača”, *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 10.6.2019., <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=33301>

6. Sandalj Hranić Kosača

Jedan od najutjecajnijih velikaša iz obitelji Kosača bio je Sandalj Hranić Kosača.³⁶ Ne može se sa sigurnošću utvrditi njegovo životno razdoblje, a kao podatak javlja se razdoblje od 1370. do 1435. godine,³⁷ iako su i ove godine pod upitnikom. O obiteljskom životu nema mnogo podataka, budući da je važnije njegovo političko djelovanje unutar, ali i izvan granica Bosne. Po njegovu ocu, Hrani Vukoviću, nazvao se Hranić.³⁸ Padom obitelji Sanković, oko 1404. godine,³⁹ širi se područje njegove vlasti. Na cjelokupnom području koje se pružalo od ušća Neretve do Lima te od doline Rame do Kotora, Sandalj je vladao kao samostalan vladar. Pod njegovom upravom bili su sljedeći gradovi: Blagaj, Novi i Risan u Boki Kotorskoj, Nevesinje, Gacko, Konjic, Goražde, Soko, Plevlje, Mileševo te Nikšić. Upravo navedeno područje nazivalo se Hum.⁴⁰

Nadalje, osim u unutarnju politiku, Sandalj Hranić izravno se upliće i u vanjsku politiku. Već je nekoliko puta naglašeno kako je smanjivanje centralne moći vladara omogućilo dodatno jačanje oblasnih gospodara, a upravo je takvu situaciju, uz ostale velikaške obitelji i njihove predstavnike, iskoristio i Sandalj Hranić.

Osamostaljivanje od centralne vlasti najbolje se ogleda u zauzimanju Budve kojom je Sandalj Hranić upravljao od 1396. do 1398. godine. Ovdje se može postaviti tvrdnja kako su bosanski velikaši uvidjeli geo-stratešku prednost izlaza na Jadransko more.⁴¹

Kada je riječ o teritorijalnom proširenju svoje uprave, važno je istaknuti političku ulogu u vanjskoj politici i miješanje u odnose između Napulja i Ugarske. Već 1406. godine počinje slabiti utjecaj Ladislava Napuljskog u Hrvatskoj i Dalmaciji. Kako ne bi izgubio glavne pristaše, vodeće velikaše u Bosni, Ladislav je nagradio Sandalja Hranića i druge velikaše posjedima. Već 15. rujna 1406. godine pisanim putem potvrđuje pravo na Drežnik, Cetin i Slun, a u ožujku sljedeće godine Skradin i Ostrovicu.⁴²

³⁶ Marko Perojević, *Jelena Gruba* u: *Povijest Bosne i Hercegovine*, 366.

³⁷ „Sandalj Hranić Kosača”, *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 18.6.2019., <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33296>

³⁸ Marko Perojević, *Jelena Gruba* u: *Povijest Bosne i Hercegovine*, 366.

³⁹ „Sanković”, *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 18.6.2019., <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=54444>

⁴⁰ Marko Perojević, *Jelena Gruba* u: *Povijest Bosne i Hercegovine*, 366-367.

⁴¹ Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijest: sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387-1463*. (Zagreb-Sarajevo: Synopsis, 2006.), 87.

⁴² Marko Perojević, *Kralj Stjepan Tvrtko II.* u : *Povijest Bosne i Hercegovine*, 421.

6. 1. Sandalj Hranić i bosansko prijestolje

Osım navedenog, veoma je važno predočiti ulogu Sandalja Hranića u dinastičkim smjenama na bosanskom prijestolju. Kralj Stjepan Tvrtko I.⁴³ okrunjen je za kralja Bosne 1377. godine, a točan datum krunidbe nije poznat.⁴⁴ Nadalje, za Sandalja Hranića, kao i za širenje njegova uspjeha i autonomije na političkom području, važna je smjena vladara koja je uslijedila nakon smrti Tvrtka I. koji nije pisanim putem potvrdio svojega nasljednika. Prema nekim podacima imao je zakonitkog sina Tvrtka II. i dva nezakonita sina Ostoju i Vuka.⁴⁵ Tvrtka I. na prijestolju zamjenjuje Stjepan Dabiša.⁴⁶ Iz toga se može zaključiti kako u Kraljevstvu nije uspostavljeno načelo primogeniture po kojem bi najstariji sin nasljedio oca na prijestolju.

Za utvrđivanje odnosa Hranića i kralja važno je upravo prethodno navedeno – prijestolje nije dovoljno centralizirano. Dabiša prije smrti sklapa sa Sigismundom tzv. đakovački ugovor kojeg je potvrdilo i priznalo bosansko plemstvo. Tim ugovorom, nakon Dabišine i Jelenine smrti, bosanska vlastela ima za vrhovnog namjesnika priznati ugarskog kralja.⁴⁷ Smjena vlasti koja se događa nakon smrti Stjepana Dabiše, kojeg nasljeđuje njegova supruga Jelena Gruba, treba se staviti u širi regionalni kontekst. Dabiša umire 1395. godine⁴⁸ te ostaje ispražnjeno kraljevsko mjesto. O nestabilnosti tadašnjeg kraljevstva govori i činjenica kako je upravo Sandalj Hranić zahtijevao od Dubrovnika isplatu svetodimitarskog dohotka za godinu 1396./1397.⁴⁹ Istodobno se javlja još jedan preteđent na prijestolje – Stjepan Ostoja. Najmoćniji velikaši, Hrvoje Vukčić i Pavao Radinović, uz Sandalja Hranića, zalažu se za Ostoju kao novog vladara.⁵⁰ Nadalje, u ovom se kontekstu ne smije izuzeti činjenica da se 1396. godine odvila Nikopoljska bitka kojom Osmanlije učvršćuju svoj položaj u jugoistočnoj Europi.⁵¹ Već dvije godine nakon Nikopoljske bitke, započinju sustavniji osmanski upadi na područje Bosne pa tako i na područje kojim upravlja Sandalj Hranić. Literatura navodi kako je Sandalj Hranić svojim gradovima osigurao dovoljno hrane za vrijeme opsada.⁵² Dakle, vidljiva je moć i utjecaj ovoga velikaša, ali istodobno i nedostatan utjecaj kraljevskog vrha da osigura granice svoje uprave.

⁴³ Poznat je i pod nazivom Tvrtko I. Kotromanić

⁴⁴ Marko Perojević, *Kralj Stjepan Tvrtko I.* u: *Povijest Bosne i Hercegovine*, 314.

⁴⁵ Isto, 349.

⁴⁶ Marko Perojević u: *Stjepan Dabiša (Povijest Bosne i Hercegovine)* navodi kako je riječ o nezakonitom sinu kneza Ninoslava (Tvrtkov stric). Isto tako navodi se kako se Stjepan Dabiša naziva Tvrtkovim bratom.

⁴⁷ Marko Perojević, *Kralj Stjepan Dabiša* u: *Povijest Bosne i Hercegovine*, 355.-359

⁴⁸ Isto, 362.

⁴⁹ Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijest: sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387-1463*, 81.

⁵⁰ Marko Perojević, *Kraljica Jelena Gruba.* u: *Povijest Bosne i Hercegovine*, 372.

⁵¹ „Nikopol”, *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 16.6.2019., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43829>

⁵² Marko Perojević, *Kraljica Jelena Gruba.* u: *Povijest Bosne i Hercegovine*, 372.

Doba vladavine Jelene Grube najviše je pogodovalo širenju i jačanju moći pojedinih velikaških obitelji gdje se, osim Sandalja Hranića, ističu Hrvoje Vukčić i Pavao Radinović. Za vrijeme njezine vladavine velikaši su uspjeli urediti vlastite dvorove i podčiniti manje velikaše.⁵³

Uspom Stjepana Ostoje 1398. godine na bosansko prijestolje također se treba povezati s djelovanjem Sandalja Hranića. Ostoja se u ulozi novoizabranog kralja našao i kao protivnik tadašnjeg ugarskog kralja Sigismunda Luksemburškog. Treba napomenuti kako je dodatnu zamršenost odnosa činila i tzv. napuljsko-bosanska koalicija koju su činili Ladislav Napuljski, kao protivnik Sigismunda, i Hrvoje Vukčić kao predstavnik bosanske vlastele.⁵⁴ Tijekom idućih godina vidljiva je antiugarska politika bosanskih velikaša. Ostoja je uz Sandalja Hranića i ostale velikaše 1399. godine uspio odbiti ugarske čete kod Usore. Nadalje, ističu se sukobi kralja Ostoje i Dubrovnika koji započinju 1403. godine, a vezani su za vraćanje Slanskog primorja, priznanje bosanskog kralja i isticanje obilježja Bosanskog Kraljevstva.⁵⁵ Ovdje je važna diplomatska akcija Sandalja Hranića koji zajedno s Pavlom Radinovićem pregovara o miru.⁵⁶ U ovom diplomatskom sukobu sklapalo se izrazito mnogo tajnih koalicija, ali i neprijateljstava unutar istih.⁵⁷ Za kontekst i razumijevanje djelovanja Sandalja Hranića važno je spomenuti kako je Ostoja izdao Mlečanima pravo nesmetane trgovine bosanskim putevima i vodama. Postoje pretpostavke kako je upravo to izazvalo najviše negodovanja kod vodećih bosanskih velikaša, a kao dokaz tome navodi se izostavljanje Sandalja Hranića i Hrvoja Vukčića iz istoimenog sporazuma.⁵⁸ Nadalje, kralj Ostoja bježi iz Bosne, a vodeći bosanski velikaši, među kojima je bio i Sandalj Hranić, zasjedaju zborom na kojem odlučuju o bosanskom tronu. Konačno, odlučeno je kako će novi bosanski kralj biti Tvrtko II., sin Tvrtka I.⁵⁹

U godinama koje su uslijedile više puta dolazi do zaoštavanja odnosa Bosne i Ugarske. Sigismund je krenuo na Bosnu 1408. godine, a u tom sukobu zarobljen je i sam kralj. Literatura navodi kako je ubijeno 126 predstavnika bosanske vlastele, a najutjecajniji, među kojima je i Sandalj Hranić, uspijevaju sačuvati svoje područje.⁶⁰ Ovdje se nailazi na oprečnosti jer druga literatura navodi kako se pitanje pogubljenih plemića ne može uzeti kao vjerodostojan podatak. Navodi se kako Tvrtko II. nije zarobljen od strane ugarske vojske te se sa sigurnošću može potvrditi da je Sandalj izravno sudjelovao u sukobima, dok o drugim velikašima nema podataka.⁶¹ Pretpostavlja se kako je Sigismund ostavio dio vojske u Bosni kako bi se iduće godine vratio i pokorio ostalu vlastelu. Starija literatura navodi kako nema podataka o tome je li bosanska vlastela sudjelovala u ovom sukobu.⁶² S druge strane, Dubravko Lovrenović navodi kako je Sandalj Hranić uz pomoć bosanskih i osmanskih konjanika 1408. godine napadao

⁵³Marko Perojević, *Kraljica Jelena Gruba*. u: *Povijest Bosne i Hercegovine*, 373.

⁵⁴Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijest: sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387-1463*, 95.

⁵⁵Isto, 108.

⁵⁶Isto, 110.

⁵⁷Isto, 112.

⁵⁸Marko Perojević, *Kralj Stjepan Ostoja* u: *Povijest Bosne i Hercegovine*, 410.

⁵⁹Isto, 411.

⁶⁰Isto, 426.

⁶¹Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijest: sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387-1463*, 141.

⁶²Marko Perojević, *Kralj Stjepan Tvrtko II.* u: *Povijest Bosne i Hercegovine*, 426.

pogranična područja Ugarske. Napadi su uključivali i odvođenje stanovništva u ropstvo. Sandaljev poraz u ovom sukobu rezultirao je otvorenim neprijateljstvom između njega i ugarskog kralja, a kao dokaz tomu može se navesti pismo Sandalja Hranića Dubrovniku iz srpnja 1409. godine gdje navodi kako podržava napuljskog kralja.⁶³

Glavni ugarski pretendent na prijestolje, osim Sigisumnda koji se prema već spomenutom đakovačkom sporazumu trebao okruniti i bosanskom krunom, bio je detronizirani kralj Ostoja. Uplićući se u vanjskopolitičke odnose i stvarajući tajne koalicije, Sandalj Hranić je u konačnici stao uz Ostoju.

6.2. Odnosi s Dubrovnikom

Početak vladavine Tvrtka II., točnije 1404. godine, Sandalj Hranić ponovno ulazi u sukob s Dubrovnikom. Ovoga puta spor je koncentriran oko pitanja posjeda u Primorju. Naime, nakon sklapanja mira i uspostave nove vlasti u Bosni, Sandalj Hranić ponovo dopušta nesmetanu trgovinu na svom području. Dubrovčani su to shvatili kao njihovo punopravno vlasništvo te dolazi do zaoštavanja odnosa između Dubrovčana i domaćeg stanovništva. Sandalj novonastalu situaciju rješava potpunom zabranom dolaska Dubrovčana u selo Lisac bez njegova odobrenja. Dubrovčani su diplomatskim putem uspjeli umoliti Sandalja Hranića da se zauzme za njih kod ostalih velikaša i kralja. Preko poslanika Ivana Menčetića ponudili su mu imenovanje dubrovačkim građaninom i vijećnikom, udio u Radičevim Novim zemljama te kuću u Dubrovniku u zamjenu za Primorje. Hranić je odbio ovaj prijedlog te zatražio 1000 perpera godišnjeg prihoda. Posredstvom drugih velikaša, ali i samoga kralja Tvrtka II. 1405. godine, dolazi do konačnog razrješenja sukoba. Konačno, Dubrovniku su pismeno zajamčeni Lisac, Imotice i Trnovice te je razrješeno pitanje ratne odštete. S druge strane, Dubrovčani su imenovali kneza Vukca i Sandalja Hranića dubrovačkom vlastelom i vijećnicima te su im darovali palaču i posjede u Primorju.⁶⁴

Budući da 1405. godine u Bosnu ponovno upada ugarska vojska, dio stanovništva sklanja se u Dubrovnik. Među njima se nalazi i župan vojvode Sandalja Hranića, a Dubrovčani tom prilikom u pismu navode kako je Dubrovnik slobodno mjesto za svakoga, a pogotovo za Sandaljeve ljude.⁶⁵

Odnosi s Dubrovnikom ponovno se zaoštavaju 1406. godine kada Dubrovnik potvrđuje Stjepanu Ostoji zaštitu u gradu. Ipak, Sandalj Hranić i Hrvoje Vukčić ponovno zauzimaju

⁶³ Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijest: sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387-1463*, 140-147.

⁶⁴ Marko Perojević, *Kralj Stjepan Tvrtko II. u: Povijest Bosne i Hercegovine*, 415.-417.

⁶⁵ Marko Perojević, *Kralj Stjepan Tvrtko II. u: Povijest Bosne i Hercegovine*, 419.

Ostojinu stranu te surađuju kao posrednici između njega i Dubrovnika.⁶⁶ Ponovno zaoštavanje sukoba na relaciji Hranić-Dubrovnik mogu se pratiti 1411. godine kada Sandaljeva vojska napada Srebrenicu. Tijekom ljeta dolazi do primirenja odnosa i dubrovački trgovci ponovno putuju na istok preko Bosne. No, u jesen iste godine Dubrovnik traži od Sigismunda da im ustupi Konavle i Dračevicu kojom gospodare Sandalj Hranić i Pavao Radinović. Cjelokupni sukob dodatno je zaoštavala činjenica kako je Hranić bio predstavnik tzv. antiugarske koalicije. Pitanje Srebrenice riješeno je 1411. godine kada ona potpada pod upravu srpskog despota.⁶⁷

Pitanje Konavla rješavalo se tijekom 1419. godine kada Hranić ovo područje prodaje Dubrovniku. Već iduće godine zatežu se odnosi unutar Kraljevstva budući da je sporno područje dijelom pripadalo i Pavlovićima. Sve je to konačno rezultiralo osmanskom intervencijom te Hranićevim zaposjedanjem i konačno darovanjem Konavla Dubrovniku.⁶⁸

6.3. Sandalj Hranić i Osmanlije

Jedan od bosanskih velikaša koji je u početku otvoreno surađivao s Osmanlijama bio je Sandalj Hranić. U kolovozu 1415. godine započinje vojna intervencija bosanskih velikaša protiv Ugarske. Veoma je važno napomenuti kako je bosanskoj vojsci uvelike pomogla osmanska vojska koja se ovom pohodu pridružuje na poziv Hrvoja.⁶⁹ Iste godine osmanska vojska vrši češće upade na područje Bosne. Navodi se podatak kako je Sandalj Hranić, uz braću Pavlović, jedan od prvih velikaša koji je otvoreno prihvatio osmansku vlast u Bosni.⁷⁰

Početkom 1420. godine, na poziv Sandalja Hranića, Osmanlije dolaze u Bosnu pod vodstvom Ishak-bega. Suradujući s Hranićem, usmjeravaju snage protiv Pavlovića i kralja Stjepana Ostojića. Sukob je rezultirao ponovnim osvajanjem Konavla s utvrdom Sokol te pismenu potvrdu vlasništva od strane sultana Sandalju Hraniću.⁷¹

Za Sandalja Hranića važno je spomenuti kako je od 1415. godine bio dužan plaćati danak Osmanskom Carstvu. Nadalje, bez njihove potvrde nije smio ulaziti u ratove protiv ostalih velikaša niti kralja te je uz sultanovu potvrdu smio darovati i ustupati posjede.⁷²

⁶⁶ Marko Perojević, *Kralj Stjepan Tvrtko II.* u: *Povijest Bosne i Hercegovine*, 420.

⁶⁷ Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijest: sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387-1463*, 166-167.

⁶⁸ Isto, 218.

⁶⁹ Marko Perojević, *Kralj Stjepan Ostoja* u: *Povijest Bosne i Hercegovine*, 443.-444.

⁷⁰ Isto, 448.

⁷¹ Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijest: sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387-1463*, 218.

⁷² Isto, 218.-221.

6.4. Odnos s Pavlom Radinovićem

Pavao Radinović bio je rođak tadašnjeg kralja Stjepana Ostoje. Literatura ne navodi konkretan razlog njegova ubojstva, no Marko Perojević u *Povijest Bosne i Hercegovine* navodi pismo Ivana Gundulića, dubrovačkog poslanika u Bosni, koje je datirano na 24. kolovoz 1415. godine. Iz pisma se saznaje tijekom događaja neposredno prije i nakon ubojstva, a navodi se kako Sandalj izjavljuje da on samo vrši pravdu na svojem posjedu.⁷³

Ubojstvo Pavla Radinovića rezultiralo je ratom između Sandalja Hranića i kralja Ostoje s jedne strane, te Petra i Radoslava Pavlovića s druge strane. Uz navedeni sukob treba napomenuti kako se učestalost osmanskih upada na područje Bosne intenzivira te stanovništvo počinje bježati na područje dubrovačke uprave.⁷⁴ Pavlovići tada sklapaju savez s Osmanlijama protiv Sandalja Hranića i kralja Ostoje te su uz njihovu pomoć opustošili područje Primorja.⁷⁵

7. Stjepan Vukčić Kosača

Stjepan Vukčić Kosača (1404.-1466.) nosio je titulu velikog vojvode bosanske države. On je prvi u nizu Kosača koji nosi ovaj naslov. Od prethodnika, vojvode Vlatka Vukovića i Sandalja Hranića, dobiva znatno prošireno područje uprave. Već 1435. godine nasljeđuje Sandalja Hranića.⁷⁶ Upravo 1430-ih započinje sustavnija suradnja Kosača sa srpskim plemstvom i Osmanlijama. Jedan dio literature navodi kako je područje Vrhbosne od 1435./1436. godine pod izravnom osmanskom vlašću.⁷⁷ Iste se godine Stjepanu Vukoviću suprotstavlja Radoslav Pavlović te on traži zaštitu i od Dubrovnika. S druge strane, nastavlja suradnju s Osmanlijama koji u kolovozu 1435. godine pustoše područjem Huma. Uzrok sukoba je vjerska netrepeljivost patarena i bosanskog vikara Jakova de Marchia.⁷⁸

Kada je riječ o teritorijalnom širenju posjeda, treba napomenuti kako je do 1439. godine Stjepan Vukčić uspio sačuvati svoje područje u onom opsegu kakvog mu je ostavio Sandalj

⁷³ Marko Perojević, *Kralj Stjepan Ostoja u: Povijest Bosne i Hercegovine*, 446.-447.

⁷⁴ Isto, 448.

⁷⁵ Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijest: sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387-1463*, 215.-216.

⁷⁶ „ Stjepan Vukčić Kosača”, *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Lekiskografski zavod „ Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 5.6.2019., <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33298>

⁷⁷ Noel Malcolm, *Povijest Bosne*, 29.

⁷⁸ Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIV. stoljeća*, knj.2, 167.

Hranić. Preuzevši upravu nad Sandaljevim područjem, Stjepan Vukčić nasljedio je i stekao iste neprijatelje- kralja Tvrtka II. i Pavloviće.⁷⁹

Kroz tri godine uspio je proširiti svoje područje na Omiš, Bar, Trebinje i Klobuk.⁸⁰ Od 1439. do 1441. godine nalazio se u sukobu s Pavlovićima, Talovcevim te od 1442. godine s Mletačkom Republikom i kraljem Tvrtkom II.⁸¹

Kao što je prethodno napomenuto, Stjepan Vukčić Kosača nije bio u izričito dobrim odnosima s kraljem Tvrtkom II., a isto tako našao se u sukobima s novoizabranim kraljem Stjepanom Tomašem. Već 1446. godine, budući da je njegovo područje ugroženo Mlečanima i zetskim vojvodom Stefanom Crnojevićem, miri se s kraljem te se njegova kći Katarina udaje za kralja Stjepana Tomaša. Dvije godine kasnije proglašen je hercegom od sv. Save, a njegovo područje od tada se službeno naziva Hercegovina. Sljedeće godine njegove uprave obilježne su rastom oružanih sukoba s Dubrovnikom i Kotorom u koje se izravno upleću kralj Stjepan Tomaš, Vladislav Vukčić Kosača te obitelj Vlatković. Stjepan Vukčić Kosača ovom prilikom ponovo traži osmansku vojnu pomoć te se 1453. i 1454. godine miri s protivnicima. Kao što je spomenuto, razdoblje od početka 15. stoljeća u Bosni je označeno sustavnim sklapanjem koalicija i prijateljstava te istodobno njihovim raspadanjem. Budući da je veći dio svojega gospodarenja surađivao s Osmanlijama i većim se dijelom oslanjao na njihovu vojnu pomoć, iznenađuje činjenica da krajem 1450-ih godina Osmanlije počinju sustavnije pustošiti njegovo područje. Već 1465. godine Osmanlije su zauzele Hum i Podrinje, a tih godina i Mletačka Republika osvaja Neretvansko područje. Stjepan Vukčić Kosača na početku svoje vladavine gospodario je prilično velikim područjem, a njegova se teritorijalna vlast pred kraj Bosanskog Kraljevstva svela samo na usko primorsko područje s Herceg Novim kao središtem.⁸²

U listopadu 1448. godine Stjepan se proglašava hercegom. Iako je ovaj naslov u početku označavo područje Huma i Primorja, od 1449. godine širi se i on prihvaća titulu hercega sv. Save. Tadašnje područje uprave i gospodarenje odnosilo se na područje od Lima do Cetine te od Rame do Kotora. Postavlja se pitanje zašto dolazi do promjene tituliranja. Budući da je od 1435. godine Stjepan Vukčić Kosača nasljednik Sandalja Hranića, nosio je naslov velikog vojvode rusaga bosanskoga. Navedena titula nije izdvajala njega kao osobu od ostalih velikaša toga doba. S druge strane, širenje uprave i povećanje ovlasti utjecalo je i na izravno upletanje u vanjskopolitičke (većinom regionalne) odnose s ostalim velikašima. Osim toga, područje njegove uprave odnosilo se na širi teritorij, dakle nije bilo usko vezano za određeni grad. Pojedini izvori navode kako je upravo ovaj naslov odgovarao njegovu utjecaju budući da se ponašao kao

⁷⁹ Marijan Premović, *Herceg Stjepan Vukčić Kosača i Polimlje*, (Hercegovina : Časopis za kulturno i povijesno naslijeđe, No. 3, 2017.), pristup ostvaren 5.6.2019., https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=275977

⁸⁰ „ Stjepan Vukčić Kosača”, *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod „ Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 5.6.2019., <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33298>

⁸¹ „ Kosače”, *Hrvatski biografski leksikon (on-line)*, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", pristup ostvaren 7.6.2019., http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=244&fbclid=IwAR06VuqvEJByWn1X0p06B7-gUCHXAAUEKNjIEf8p_Uoe5-wGfMrgDVWmbEo

⁸² „ Stjepan Vukčić Kosača”, *Hrvatski ekciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod " Miroslav Krleža", pristup ostvaren 5.6.2019., <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33298>

samostalni vladar s punom autonomijom na svome području.⁸³ Nema podataka o tome tko mu je prvi nadjenao ovaj naslov. Pojedina literatura pretpostavlja da je riječ o njemačkom caru Friedrichu III, papi ili da su mu naslov pridali Osmanlije.⁸⁴

7.3. Odnosi s Dubrovnikom

Pogoršanje odnosa Kosače i Dubrovnika vidljivi su 1441. godine kada je objavljen rat Dubrovniku. Naime, Kosača se u ime sultana odvažio na vojni pohod protiv Dubrovnika. Dubrovčani se ovdje za pomoć obraćaju Pjerku Talovcu. Ipak, Kosača nije ostvario svoje prijetnje.⁸⁵ Iako je nosio titulu dubrovačkog građanina, 1449. godine započinju prvi oštiri sukobi. Naime, kako bi očuvao svoju autonomiju i kako bi i dalje Osmanlije držao za svoje saveznike, Kosača je trebao plaćati danak. Kako bi uspio sačuvati posjede i platiti danak, Kosača Dubrovniku podiže cijenu carine. Javlja se podatak kako je ponekad izdavao naredbe za pljačkanje dubrovačkih trgovaca na njegovu području.⁸⁶ U konačnici sve je rezultiralo povlačenjem dubrovačkih trgovaca s njegova područja 1450. godine. Ipak, posredovanjem dubrovačke diplomacije sklopljeno je primirje.⁸⁷

Pitanje Konavla postalo je razlog novog sukoba 1451. godine kada vojska Stjepana Vukčića osvaja Konavle i okolno područje. U ovom je sukobu protiv Stjepana Kosače bio i njegov sin Vladislav. Dolazi do obiteljskih problema te se stanje konačno stanje smiruje 1453. godine.⁸⁸ Ovi lokalni sukobi uvelike su utjecali na lakši prodor Osmanlija na bosansko područje.⁸⁹ Iz ovoga se opet može zaključiti kako je najveću podršku Vukčiću Kosači davalo Osmansko Carstvo, a Dubrovačka Republika svjesna snage i moći novog protivnika i saveznika Kosače, pokušava pod svaku cijenu izbjeći veće sukobe.

⁸³ „Stjepan Vukčić Kosača”, *Hrvatska enciklopedije (on-line)*, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", pristup ostvaren 6.6.2019., http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=244&fbclid=IwAR06VuqvEJByWn1X0p06B7-gUCHXAAUEKNjIEf8p_Uoe5-wGfMrgDVWmbEo

⁸⁴ Bazilije Stjepan Pandžić, *Kraljevi i gradovi: crtice iz hrvatske povijesti*, (Zagreb: Tusculanae editiones, 2008.), 68.

⁸⁵ Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijest: sveta kruna ugarska i sveta krana bosanska 1387-1463*, 269.

⁸⁶ Bazilije Stjepan Pandžić, *Kraljevi i gradovi: crtice iz hrvatske povijesti*, 68.

⁸⁷ „Kosače”, *Hrvatski biografski leksikon (on-line)*, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", pristup ostvaren 5.6.2019., http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=244&fbclid=IwAR06VuqvEJByWn1X0p06B7-gUCHXAAUEKNjIEf8p_Uoe5-wGfMrgDVWmbEo

⁸⁸ Bazilije Stjepan Pandžić, *Kraljevi i gradovi: crtice iz hrvatske povijesti*, 68.-69.

⁸⁹ Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijest: sveta krana ugarska i sveta krana bosanska 1387-1463*, 301.

7.4. Odnosi s Ugarskom

Prethodno je spomenuto ugarsko uplitanje u bosanske poslove prisutno tijekom čitave vladavine Sigismunda Luksemburškog. Stjepan Vukčić Kosača započinje sukob i s novim ugarskim carem Alberchtom V. 1438. godine. O napetosti odnosa na relaciji Kosača-Ugarska dovoljno govori činjenica da je sukob proizašao iz Kosačina zarobljavanja dva kurira. Dubrovčani se tada žale ugarskom kralju koji zapovijeda Talovcu da digne vojsku na Kosaču ukoliko to bude potrebno.⁹⁰

Već se tada kristaliziraju neprijateljski odnosi s Talovcima. Odmah nakon smrti kralja Alberchta V. dolazi do sukoba Kosače i Talovca. Već 1440. godine Kosača s vojskom opsjeda Omiš i zauzima ga. Svjesni da iza Kosače stoje Osmanlije, Dubrovčani su se u ovom sukobu više držali po strani. Ovaj sukob je važno sagledati iz druge perspektive. Ovdje se treba gledati na omjer moći, ali ne one vojne snage, već političke. Vukčić Kosača u ovom razdoblju već ima izgrađene odnose sa svojim saveznicima Osmanlijama. Povremeno surađuje s Dubrovnikom, a povremeno s Mletačkom Republikom. Njegova se moć ovdje mjeri prije svaga po zaleđu koje ga drži na političkoj sceni. S druge strane, Kosača već 1444. godine ponovno gradi prijateljske odnose s Ugarskom budući da mu je političke planove poremetio izbor Stjepana Tomaša za kralja.⁹¹

7.5. Odnosi s Osmanlijama

Već na početku svoje uprave započinje surađivati s Osmanskim Carstvom. Veoma je zanimljiv podatak kako se iste godine kada je Carigrad pao u ruke Osmanlija, 1453. godine, titulirao kao "*milošću božijom i gospodara velikoga mi cara amir sultan Mehmed bega mi gospodin Stipan...*".⁹²

Ne može se Stjepana Vukčića Kosaču osuditi kao odgovornog za osvajanje Bosne, no njegovi postupci i učestali pozivi osmanske vojske pridonijeli su njihovu napredovanju. Dok je zapadna Europa pozidala vojne protiv Osmanlija (primjerice 1444. godine bitka kod Varne), herceg Stjepan pozvao je osmanske čete u borbi protiv političkih rivala. U ovom osmanskom upadu opustošeni su posjedi Pjerka Talovca u Cetini, a Osmanlije su se trebale sukobiti i s kraljem Tomašem i Sladojem Semkovićem.⁹³

⁹⁰Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijest: sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387-1463*, 267.

⁹¹Isto, 266.-269.

⁹²Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijest: sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387-1463*, 266.

⁹³Isto, 316.

U jesen 1459. godine Osmanlije, na poziv kralja Stjepana Tomaša, pustoše područjem Stjepana Vukčića Kosače. Ovaj je poziv prilično paradoksalan budući da herceg Stjepan zajedno s kraljem Stjepanom Tomašem zauzima zemlje Pjerka Talovca. Osim toga javlja se podatak kako je papa Pio II. zaprijetio ekskomunikacijom Stjepana Tomaša ukoliko se dokaže njegova upletenost u osmanski upad.⁹⁴ Osmanski upadi pomognuti Vladislavom Vukčićem, hercegovim sinom, započinju 1463. godine.⁹⁵ Ovaj sukob nije bio većih razmjera niti mu literatura pridaje veliki značaj budući da je riječ o godini kada su Osmanlije već zauzele veći dio Bosne.

8. Vladislav Vukčić

Vladislav Vukčić ili Vladislav Hercegović (1426./'27.-1490.) bio je sin hercega Stjepana, a sam je nosio naslov vojvode. Najviše je ostao zapažen po čestim ustancima protiv oca Stjepana, a glavninu vojne pomoći u tim pohodima pružao mu je sultan. Padom Bosne dolazi do sve veće suradnje sa zapadom, stoga se od 1463. godine navodi kao suradnik Matije Korvina od kojeg dobiva Mali Kalnik.⁹⁶

Od 1463. godine navodi se kao podanik Matije Korvina koji mu kao nagradu za službu daruje Mali Kalnik. Veći dio života tituliran je kao knez, tek stupanjem u službu Matije Korvina nosi naslov vojvode.⁹⁷

8.1. Suparništvo s ocem

U pojedinoj literaturi mogu se pronaći podaci kako je razlog svađe između hercega Stjepana i Vladislava, hercegovina ljubavnica zbog koje je on otjerao suprugu Jelenu i sina Vladislava. Vladislav i Jelena tada pomoć traže u Dubrovniku, a Vladislav zajedno s Dubrovčanima sklapa tajnu koaliciju protiv oca. U ispravi datiranoj na 15. kolovoz 1451. godine obećava Dubrovniku vraćanje Konavla po stupanju na vlast.⁹⁸

⁹⁴Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijest: sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387-1463*, 300.-301.

⁹⁵ „Kosače”, *Hrvatski biografski leksikon (on-line)*, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", pristup ostvaren 15.6.2019., http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=244&fbclid=IwAR06VuqvEJByWn1X0p06B7-gUCHXAAUEKNjIEf8p_Uoe5-wGfMrgDVWmbEo

⁹⁶ Isto, pristup ostvaren 10.8.2019.

⁹⁷ „Kosače”, *Hrvatski biografski leksikon (on-line)*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 15.6.2019., http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=244&fbclid=IwAR06VuqvEJByWn1X0p06B7-gUCHXAAUEKNjIEf8p_Uoe5-wGfMrgDVWmbEo

⁹⁸ Marko Perojević, *Kralj Stjepan Tomaš u: Povijest Bosne i Hercegovine*, 526.

Istovremeno kralj, potaknut pritužbama od strane Dubrovnika, započinje s radnjom koalicije protiv hercega Stjepana. U koaliciji uz kralja nalazio se i hercegov sin Vladislav. Uz pomoć kralja Stjepana te velikaše Ivaniša Vlatkovića i Petra Vojsalića, uspio je od oca preuzeti kontrolu nad područjem sjeverno od Neretve. Iste godine, 1452., Stjepan ponovno upada na područje Konavla i osvaja ih. Važno je napomenuti kako su Dubrovčani u ovim trenucima veliki oslonac uvidjeli upravo u hercegovu sinu i kralju Stjepanu. U svim vojnim pothvatima protiv hercega osiguravali su im vojnu pomoć u ljudstvu i oružju.⁹⁹

Već 1452. godine Stjepan Vukčić Kosača traži pomoć od Osmanlija u borbi protiv Vladislava. Javlja se podatak da 2000 Osmanlija dolazi u pomoć i pustoše područje Huma koje je prethodno zauzeo Vladislav. Konačno, nakon opkoljenja grada Novog od strane hercegovine i osmanske vojske, Vladislav stupa u mirovne pregovore. O ovom postupku najviše pišu Dubrovčani te navode kako je područje kojim upravlja Vladislav oslabljeno, a ako se sukob nastavi biti će potpuno uništeno. Nadalje, posebno sklapanje mira između Vladislava i hercega Stjepana nije odgovaralo Dubrovniku jer je to označavalo kraj u koaliciji protiv hercega.¹⁰⁰

U srpnju 1453. godine Vladislav zajedno s velikašima dolazi hercegu i moli za mir. O tome svjedoči i isprava koju je napisao herceg, a Vladislav tom prilikom ocu prepušta sve zemlje koje mu u sukobu preotelo.¹⁰¹

Ponovni sukob s hercegom dogodio se 1462. godine, a razlog njegova izbijanja je podjela zemlje iz 1453. godine. Ovom prilikom veliku diplomatsku ulogu imali su s jedne strane Dubrovčani, a s druge strane Osmanlije.¹⁰² O samom sukobu više se piše u sljedećem poglavlju.

8.2. Odnosi i Osmanlijama

Kao što je prethodno navedeno, sukob između Vladislava i hercega Stjepana za sobom je povlačio stvaranje koalicija. Na strani hercega Stjepana nalazili su se Osmanlije, stoga se može potvrditi kako je odnos Vladislava i Osmanlija bio neprijateljski. Nadalje, javlja se podatak kako je prilikom sklapanja mira između Vladislava i hercega ulogu posrednika imao osmanski vojni zapovjednik Isabeg. Nakon sklapanja spomenutog mira, Vladislav je poslao Isabegu 1000 dukata.¹⁰³

Prilikom drugog ustanka protiv oca, Vladislav saveznike pronalazi u Osmanlijama. Vladislav obećaje sultanu 100000 dukata, a zauzvrat traži vojnu pomoć. Nakon obećanja vojne pomoći, sultan zapovijeda hercegu Stjepanu da polovicu zemlje prepusti Vladislavu. U ovom

⁹⁹ Marko Perojević, *Kralj Stjepan Tomaš u: Povijest Bosne i Hercegovine*, 528.

¹⁰⁰ Isto, 530.-531.

¹⁰¹ Marko Perojević, *Kralj Stjepan Tomaš u: Povijest Bosne i Hercegovine*, 531.-532.

¹⁰² Marko Perojević, *Kralj Stjepan Tomašević u: Povijest Bosne i Hercegovine*, 564.

¹⁰³ Isto, 533.

sukobu sultan je imao ulogu posrednika. Budući da je riječ o izrazito velikoj vojnoj sili koja je započela s osvajanjem jugoistočne Europe, svako njihovo upletanje u unutrašnje poslove određene države značilo bi stvaranje vazalnog odnosa ili podvrgavanje vrhovnoj moći Osmanskog Carstva. Tom prilikom sultan nudi hercegu Stjepanu da prepusti Klobuk, Mičevac i Čačvinu ili da plati određenu svotu novca. Zauzvrat sultan bi dao Vladislavu jedan dio zemlje i ne bi dizao vojsku protiv hercega. No ovu ponudu herceg odbija i započinje pripremati vojsku i tražiti pomoć Mlečana i Dubrovnika.¹⁰⁴

Dakle, na poziv Vladislava osmanska vojska započinje osvajanje područja kojim je upravljao herceg Stjepan. Istodobno započinje sustavnije osvajanje Bosne od strane osmanske vojske. Literatura navodi kako u siječnju 1463. godine Vladislav moli od Dubrovčana vojnu pomoć u obrani svojih zemalja. Već u ljeto iste godine osmanska se vojska povlači s područja Huma, a Vladislav zajedno s bratom Vlatkom započinje oslobađati gradove Ljubuški i Ključ.¹⁰⁵ Dolaskom Osmanlija i učvršćenjem njihove moći slabi moć Vladislava, stoga se on kasnije spominje u službi Mletačke Republike, a kasnije i u redovima ugarskih velikaša.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Marko Perojević, *Kralj Stjepan Tomašević u: Povijest Bosne i Hercegovine*, 564.-565.

¹⁰⁵ Isto, 580.

¹⁰⁶ „Kosače”, *Hrvatski biografski leksikon (on-line)*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 10.8.2019., <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=244#VladislavHercegovic>

9. Zaključak

Može se reći kako se struktura bosanske vlastele mijenjala od početka Kraljevstva (1377. godine) pa sve do njegova kraja (1463. godine). Veliku ulogu u slabljenju, ali i rasitnjavanju bosanskih posjeda imali su velikaši. Kao jedan od njih ističe se Sandalj Hranić Kosača. Upravo je njemu posvećen najveći dio ovoga rada. Postoji mnoštvo sukoba u koje se upuštao, a kao što je prikazano, često su mu najveći saveznici bili i najveći neprijatelji. U ovom kontekstu još treba spomenuti diplomaciju Dubrovačke Republike koja se nikada nije prva usmjerila protiv Kosača. Upravo je diplomatska razina rješavanja sukoba jedan od ključnih čimbenika dugovječnosti ove Republike. Nadalje, regionalni kontekst u shvaćanju postupaka bosanske vlastele od iznimne je važnosti. U prvom redu isticanje prednosti nad bosanskom krunom, koju je izričito zastupao Sigismund, doveli su do dubljih razdora unutar velikaških redova. U tim je sukobima samo jačalo bosansko plemstvo koje se pred osmanskim upadima prvo ne upušta u suzbijanje njihova napredovanja. Kao glavnog „krivca“ za dovođenja Osmanlija literatura navodi Sandalja Hranića. Njegov primjer savezništva s Osmanskim Carstvom slijedili su i njegovi nasljednici. Ipak, takve postupke ne možemo gledati iz današnje perspektive, već se prije svega trebamo staviti u kontekst onoga vremena. Nadalje, vrhunac moći i utjecaja ove obitelji bilježi se za vrijeme Sandalja Hranića i Stjepana Vukčića Kosače. Njihovi vojni sukobi doveli su do širenja područja uprave, ali i učvršćenju moći u samom državnom vrhu. Rasitnjavanje njihova teritorija bilježi se još u vrijeme Stjepana Vukčića Kosače koji započinje vojne akcije protiv sina Vladislava. Njihovi vojni pohodi rezultirali su učvršćenju osmanske vlasti i širenju osmanskog utjecaja na području Bosne. Pojedina literatura navodi kako su upravo njihova područja zadnja osvojena upravo zbog moći i autonomije koju su Kosače uživale u srednjovjekovnoj Bosni.

10. Popis literature

1. Ančić, Mladen, *Na rubu zapada: tri stoljeća srednjovjekovne Bosne*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest: Dom i svijet, 2001.,
2. Draganović, Krunoslav ; Karaman, Ljubo ; Knezović, Oton ; Lukas, Filip ; Mandić, Mihovil ; Mayer, Antun ; Mikolji, Vinko ; Perojević, Marko ; Rendeo, Ivan ; Šišić, Ferdo ; Tentor, Mate ; Truhelka, Ćiro ; Vanino, Miroslav ; Vrana, Vladimir, *Povijest Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463.*, Sarajevo: Hrvatsko kulturno društvo Napredak, 1998.
3. Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijest: sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387-1463.*, Zagreb-Sarajevo: Synopsis, 2006.
4. Grafenauer, Bogo, Dušan Perović, Jaroslav Šidak, ur., *Historija naroda Jugoslavije I.*,(Zagreb : Školska knjiga, 1953.), 586.
5. Klaić, Vjekoslav, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća*, knj.2, Zagreb: Nakadni zavod Matice hrvatske, 1981.
6. Noel Malcolm, *Povijest Bosne*, Zagreb-Sarajevo: Erasmus Gilda, 1995.
7. Pandžić, Bazilije Stjepan, *Kraljevi i gradovi: crtice iz hrvatske povijesti*, Zagreb: Tusculanae editiones, 2008.
8. Živković, Pavao, *Iz srednjovjekovne povijesti Bosne i Huma*, Osijek: Hrvatsko kulturno društvo "NAPREDAK"-podružnica Osijek, 2002.

Mrežni izvori:

1. „Ahmed-paša Hercegović”, *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 15.8.2019.,
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=959>
2. „Bosansko Kraljevstvo”, *Wikipedija slobodna ekciklopedija*, pistup ostvaren 30.6.2019.
https://bs.wikipedia.org/wiki/Bosansko_Kraljevstvo
3. „Feudalizam”, *Hrvatski leksikon (on-line)*, pristup ostvaren 17.6.2019.,
<https://www.hrleksikon.info/definicija/feudalizam.html>
4. „Feudalizam”, *Proleksis enciklopedija*, pristup ostvaren 17. 6. 2019.,
<http://proleksis.lzmk.hr/21220/>
5. „Kosača, Sandalj Hranić”, *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 18.6.2019.,
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33296>
6. „Kosača, Stjepan Vukčić”, *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 5.6.2019.,
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33298>

7. „Kosača, Vlatko Vuković” , *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 10.6.2019.,
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=3330>
8. „Kosače” , Hrvatski biografski leksikon (on-line), Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 15.6.2019.
http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=244&fbclid=IwAR06VuqvEJByWn1X0p06B7-gUCHXAAUEKNjIEf8p_Uoe5-wGfMrgDVWmbEo
9. „Kosače”, *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 5.8.2019., <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33302>
10. Marijan Premović, *Herceg Stjepan Vukčić Kosača i Polimlje*, Hercegovina : Časopis za kulturno i povijesno naslijeđe, No. 3, 2017. , pristup ostvaren 5.7.2019.,
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=275977
11. „Nikopol”, *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 16.6.2019., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43829>
12. „Sanković”, *Hrvatska enciklopedija (on-line)*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 18.6.2019., <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=54444>

11. Prilozi

Prilog 1. Rodoslovlje obitelji Kosača- Hranić

12. Popis priloga

Prilog 1 - Rodoslovlje obitelji Kosača- Hranić,

Marko Perojević, *Jelena Gruba* u: *Povijest Bosne i Hercegovine*, (Sarajevo: Hrvatsko kulturno društvo Napredak, 1998.), 367.